

CAHİT SITKI TARANCI'NIN 'ROBENSON' VE 'BEN ÖLECEK ADAM DEĞİLİM' ŞİİRLERİNDE METİNLERARASILIK

Selma Elyıldırım*

Ayten Er**

I. Giriş

J. Kristeva'nın, Mihail Baktin'in diyalojizm (söyleşimcilik) kuramından yola çıkarak ortaya attığı metinlerarasılık, her metinde başka metinlerden kesitler, alıntılar ve izler bulunduğu varsayımından yola çıkar. Kavram kimilerince daha önce üretilen bir yapının yenidenyazımı olarak da adlandırılmaktadır. Oysa bu iki kavram birbirinden farklıdır: metinlerarasılık metinsel bir etki olarak bir metnin yazınsallığının ölçütlerinden birisidir; yenidenyazma ise; bir yazarın kendinden önceki bir başka yazar tarafından ya da kendisince kaleme alınmış bir metni; metinden parçaları değişik işlevlerle, biçimsel ve anlamsal düzlemde dönüştürerek, yazmasıdır. Bir yazarın kendi yazdığı bir metni yenidenyazması durumunda bir öz-yenidenyazmadan söz edilir.

Baktin, diyalojizme ilişkin düşüncesini şöyle ifade eder: "*Diyalojizme yönelme, doğal olarak her söyleme özgü bir özelliktir. Bu yaşayan her sözün doğal hedefidir. Bir söylem,*

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

**Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

kendisini amaca götüren tüm yollar üzerinde, her yönde, başka bir yabancı söylemle karşılaşır ve onunla canlı ve yoğun bir etkileşime girmekten kaçınmaz” (Baktin, 1978: 102) Ayrıca, Baktin her metnin iki kutbu olduğunu belirterek, uzlaşımsal olan ve herkesçe kavranan bir göstergeler sistemi, kısacası dili olması gerektiğinden bahseder. Dil olmaksızın metnin sadece doğal bir görünüşü olacağını belirtir. Metinlerde el yazmasının bozulması, bozuk söyleyim gibi anlaşılamayan fakat dikkate alınan doğal yönler olduğunun altını çizer. Bunu da “*hiçbir saf metin yoktur*” diyerek açıklar ve her metinde grafik tekniği, söyleyiş tekniği gibi teknik boyutların bulunduğunu da ekler (2014: 316).

Baktin’e göre, her metni oluşturan bir dil sistemi vardır. Metinde aktarılan ve aktarılabilen ve yeniden üretilen veya üretilebilen her şey bu dil sistemi tarafından şekillendirilir. Ancak, tam tersi durum, bir sözce olarak her metnin kendine özgü, benzersiz olması nedeniyle aktarılamazlığı da söz konusudur. Metnin bu boyutu onun iyilik, güzellik, gerçek ve tarihle ilgili boyutunu oluşturur. Bu boyutu dikkate alınarak, aktarılabılır ve yeniden üretilebilir şeylerin metnin maddi yönleri olduğunu, bu yönlerin ise dilbilim ve filolojinin ötesine geçip metnin ikinci boyutunu oluşturduğu görüşünü dile getirir. Bu kutup ise “bir metinler zincirinde (belli bir alanın söylem iletişimde) açığa vurulabilir” (Baktin, 2014: 316). Sözcüler arasındaki ilişkiyi gösteren anlamsal ve diyalojik etkileşimler ve dünya görüşünden toplumsal değerlere kadar birçok ögeyi kapsayan tarihsel etkileşimler ikinci kutup dahilinde ele alınması gereken metinlerarası sorunlardır. (Baktin, 2014: 317). Yazınsal metinler sadece daha önce yazılmış yapıtlardan değil, tarihsel ve toplumsal olgulardan da etkilenmiştir. Baktin’in kişinin kendisiyle çakışmayıp bilincin diyalojik yapısını takip ettiğine dair görüşünü açıklarken, Holquist (2004) şu alıntıya yer verir: “deneyim onu geçiren kişi için bile [ben], sadece göstergelerin materyalinde [diğeri] bulunur” (Baktin, 1986: 28, aktaran Holquist 2004: 49). Her yazınsal metinde daha önceden üretilmiş, herkes tarafından bilinen ve paylaşılan ortak düşünceye yönelme söz konusudur (Aktulum, 1999: 26). Benzer bir düşünce metinlerarasılığı açıklarken Barthes (1977a: 146-7, aktaran Allen, 2005: 13) tarafından da ifade edilmiştir. Yazmış olduğu bir makalede Balzac’ın kısa öyküsü “Sarrasine”de geçen “duyarlılık” sözcüğünün metinlerarası olduğunu ve romantik psikolojiden, ahlaki ve sosyal sorunlar, ideolojik ilgi ve karşıtlıklar, duygusal roman gibi edebi türlerle ilgili olabileceğini belirtir.

Baktin’in görüşlerini geliştirerek yazın dünyasına tanıtan Kristeva, metinlerarasılığı daha önceki ya da eşzamanlı metinlerden alınan sözlerin kesişmesi, durum değiştirmesi olarak ifade eder. Metinlerarasılık Kristeva için, “iki ya da daha fazla metin arasında bir alışveriş, bir etkileşim, bir metinsel devinimdir” (Aktulum 2000: 42-43).

Metinlerarasılık konusunda Roland Barthes, Kristeva’yı destekler. 1973’te bir ansiklopedi için yazdığı “metin” maddesinde “bir metnin sadece tek bir ‘dini’ anlamı (Yazar-Tanrının bir ‘mesajı’) sunan bir sözcükler dizisi değil fakat hiçbiri orijinal olmayan çok çeşitli yazınların harmanlandığı ve çatıştığı çok boyutlu bir uzam” olduğunu belirtir ve “her metin bir metinlerarasılıktır; diğer metinler, yani önce yazılanlar ve çevredeki

kültürünkiler, onun içinde, farklı düzeylerde, az çok tanınabilen biçimlerde vardır. Her metin daha önce yazılmış olanlardan yapılan aktarımlardan oluşturulmuş yeni bir dokümadır” diyerek metinlerarasılığa göndergede bulunur (Barthes, 1973: 22):

Metinlerarası ilişkilerin kimilerince karşılaştırmalı yazınsal eleştirinin diğer adı olduğu dile getirilir. Bu görüşü belli ölçüde benimseyen Laurent Jenny (1976:262, aktaran Aktulum, 2011: 242) kavramı bir karşılaştırma düşüncesini dışarıda bırakmadan şöyle tanımlar: Metinlerarasılık, *“etkilerin kapalı ve gizemli bir toplama değil, çok sayıda metnin, anlamın başını çeken bir ana metin ile dönüştürülmesi ve benzeştirilmesi işi”*dir. Sanat ve yazın yapıtlarında sıkça önceden söylenen, yazılan ya da üretilen yapıtlara gönderge yapılır. La Bruyère (1982:321, aktaran Aktulum, 2011: 263) özgünlük düşüncesinden yola çıkarak bu konuya ilişkin olarak bir şeyin ilk kez söylenmesinin olası olmadığını belirtirken, *“yedi bin yılı aşkın bir süreden beri insanlar düşündüklerini anlatmışlar, bu alanda bize söz bırakmamışlardır”, “her şey önceden söylenmiştir”* der.

Metinlerarasılıkta okurun önemini belirten kişi ise Michaël Riffaterre’dir. Riffaterre’e göre metinlerarası bir izi algılayacak ve gözlemleyecek olan okurdur; okurun belleğinde yer alan diğer metinlere ait bilgidir. Metinlerarası göndergeler yeni kullanıldıkları bağlamda anlam kazanmak için okurun yorumuna ve ekinsel birikimine gereksinim duyarlar. Ayrıca, okurun kullanılan göndergenin anlamsal bir değişikliğe uğrayıp uğramadığını belirlemesi gerekir (Aktulum, 2000: 61–68).

Gérard Genette de metinlerarasılığa geniş katkıda bulunan kuramcılardanır. Genette, bütün yazarların tek bir kitap, geniş bir kitap oluşturdukları savından yola çıkarak, Batı kültürünün temel yapı taşları olan yazınsal yapıtlar arasındaki ilişkileri belirtmek için palempsest imgesini önerir, metinlerarasının anlam alanını daraltarak, onu metinsel aşkınlık ilişkilerinden birisi sayar.

Genette ayrıca en az iki yapıt arasında gözlenen olası ilişki türlerini belirtmek için metinsel-aşkınlık kavramını önerir ve bunu beş türe ayırır: *Metinlerarası* (intertextualité) bir metnin başka bir metindeki somut varlığı; *ana-metinsellik* (hypertextualité) ana-metnin ondan üretilen metne yalın bir dönüşüm veya öykünme ilişkisiyle bağlanması; *yan-metinsellik* (paratextualité) bir metnin görünürde dışında kalan ikinci dereceden metinsel öğelerle olan ilişkisi; *üstmetinsellik* (architextualité) türsel olarak metnin genel bir ulama üstü kapalı, kısa ve özlü bir şekilde bağlanması ve son olarak *yorumsal üstmetin* (métatextualité) bir metni diğer bir metne alıntı yapmadan, adını anmadan bağlayan yorum ilişkisi. Söz konusu ilişkilerin birbiriyle etkileşim içinde oldukları ve birbirinden kesin çizgilerle ayrılmadıkları anımsatılmalıdır (Aktulum, 2000: 81-90).

Metinlerarası ilişkiler yalnızca metinlerle sınırlı değildir, diğer sanatsal biçimlerin aralarında da alışveriş işlemleri görülür. Bu konuya dikkat çeken Orr, opera, belgeseller, filmler, radyo oyunları gibi etkinliklerde de metinlerarasılığın gözlemlendiğini vurgular. Ona göre metinlerarasılık değişik sanatsal türler arasında da rastlanan bir olgudur (Orr, 2003: 170).

Bir metinle bir diğeri ya da diğeri arasındaki ilişki iki ana türe ayrılır: *açık ilişki* ve *kapalı ilişki*. İlkinde ilişki dolaysız olarak anlaşılırken, ikincinin anlaşılması, ekinsel yönden donanımlı, dikkatli ve bilgili okurun derinlemesine bir okuma yapmasını gerektirir. Ayrıca, metinlerarası ilişki kurulurken kullanılan farklı yöntemler vardır. Bunlar alıntı*,

gönderme**

anıştırma***

yansılama****

öykünme*****,

kolaj*****,

montaj***** ve yenidenyazma*****

şeklinde sıralanır.

2. Alanyazındaki Diğer Çalışmalar

Metinlerarası ilişkilerin kuramsal ve uygulamalı incelenmesi ilgi çeken bir alan olmuş ve pek çok çalışma yapılmıştır (Orr, 2003; Aktulum, 2011a). Ülkemizde de geniş ilgi gören incelemeler arasında kuramı tanıtmaya yönelik pek çok betimlemeli çalışmanın (Aktulum, 2000, 2004, 2008, 2011a, 2011b ve 2013; Ekiz, 2007; Kıran, 2000;

**Alıntı*, kaynağını belirterek bir yazarın bir başka yazarın eserinden bir bölümü değişiklik yapmaksızın kendi metnine aktarmasıdır. Alıntının bir türü de gizli alıntı ya da aşırma diye adlandırılan ve kaynak göstermeksizin ve bir başka eserden alınan bölümün ayrıca ya da farklı yazım tarzı kullanmaksızın yazarın yapıtına yerleştirmesidir. Yazar bir başkasının yapıtına ait tümceleri değiştirerek veya benzerini oluşturarak gizli alıntıda bulunabilir.

** *Gönderme (atıf)*, yazarın kendi eserinde daha önce ya da kendi döneminde yazılmış bir eser veya eserin yazarını anarak okuru yönlendirmesidir. Gönderme de yazarın amacı gönderme yaptığı eser ya da yazarla kendi çalışmasını desteklemektir. Alıntidan farklı olarak sadece alınan bir tümce, paragraf, bölüm değil bütün eserin bilinmesi gereklidir. Gönderme yapılacak kaynak günlük hayattan, popüler kültürden, gündemi oluşturan olaylardan birine de yapılabilir.

*** *Anıştırma*, örtülü bir şekilde ima, sezdirme yoluyla metinlerarası ilişkiyi kurma yoludur. Tıpkı göndermede olduğu gibi anıştırmada da gündelik yaşam veya tarihsel olay, durum ve kişilerden yararlanılabilir.

**** *Yansılama (parodi)*, bir metni bir başka yapıtta kullanırken onu değişikliğe uğratan, yeni bir anlam yükleyen bir metinlerarası ilişkiyi anlatır. En çarpıcı özelliği ele alınan metnin kullanıldığı metinde gülünç bir şekilde sunulmasıdır. Bir tür ilk metnin eleştirisi olarak ta görülür.

***** *Öykünme (pastiş)*, bir metnin taklidi olarak görülür. Metnin içeriği, biçimi ya da izleğini yeni oluşturulan metinde ödünç alma ve kullanma söz konusudur.

***** *Kolaj*, özellikle plastik sanatlarda yaygın kullanılan bir teknik olmasına rağmen postmodernizmle birlikte edebî yapıtlarda da kullanılmaya başlanmıştır. Tümce, dize, resim, haber metni, makale, köşe yazısı, afiş, ilan, reklam gibi farklı metinlerden alınan parçaların yeni bir metin oluşturmak üzere kullanılmasına dayanır. Bu çeşitlilik yeni metinde anlatının kopuk bir şekilde sunulmasını ve okurdan uzaklaşmasını sağlar. Okur bütünü anlamak için hem bir araya getirilen bütün parçaları tek başına hem de onların kendi buldukları bağlamdaki anlamını ilişkilendirmek zorundadır

***** *Montaj*, metinlerden belirli parçaların, yani ünlü sözler, şiirler, mektuplar, haberler, belgeler gibi malzemelerin özgün bir yapıt içine yerleştirilmesidir. Amaç, kolajda olduğu gibi yabancılaştırma ve süreksizlik yaratmadır. Okurun kurgusal dünyadan soyutlanması ve okuduğu metin ışığında yaşadığı dünyanın anlamı ve gerçekliği hakkında düşünmesi sağlanır.

***** *Yenidenyazma*, daha önce kaleme alınmış bir metnin taklit, dönüştürme veya gönderme yoluyla açık ya da kapalı olarak yeni bir metinde ele alınmasıdır. (Gökalp-Alpaslan, 2007: 17–21):

Rifat ve Rifat 1998) yanı sıra birçok uygulamalı çalışma da bulunmaktadır. Bu çalışmalardan başlıcaları şunlardır: Gonca Gökalp-Alpaslan'ın 'Gılgamış Destanı'nın Orhan Asena'nın 'Tanrılar ve İnsanlar' (1960), Melih Cevdet Anday'ın 'Ölümsüzlük Ardında Gılgamış' (1981), Ayla Kutlu'nun 'Kadın Destanı' (1994) ve Özen Yula'nın 'Hayat Bir Kere' (2000) adlı çalışmalarındaki etkilerini araştırdığı 2007 yılındaki kapsamlı çalışması ve Cemal Süreya şiiirlerini ele aldığı 2009 yılındaki incelemeleri.

Kılınç (2007) çalışmasında Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki metinlerarası ilişkileri irdelerken, Türkddoğan (2007) kutsal kitaplar *Kur'an-ı Kerim* ve *Kitab-ı Mukaddes*'teki Hazreti Yusuf'un kuyuya atılma kıssasının, Rasim Özdenören'in "Kuyu" öyküsünde ele alınışını inceler. Gündoğdu (2012) Tahsin Yücel'in *Yalan* adlı romanında görülen alıntı-gönderge ve anıştırma öğelerini metinlerarasılık açısından ele alır ve bu öğelerin kullanım çeşitliliğini gösterir. Şerefoğlu (2013) Hüseyin Atlansoy'un *Su Burcu* adlı kitabındaki şiiirleri metinlerarasılık bağlamında incelerken şiiirlere taşınmış geleneksel öğeler ve bu öğelerin modern şiiir içerisine nasıl yerleştirildiği üzerinde durur.

Göndergeler yaparak bir başka metni somut bir biçimde kendi içinde eriten Türk halk hikâyelerinde metinlerarasılık Yeliz Özey'in 2009 yılında yapmış olduğu çalışmanın konusudur. Bektaş (2009) ise Genette'in "palempsest" imgesini kullanıp "Ferhat ile Şirin" halk hikâyesinden hareket ederek Nazım Hikmet'in *Ferhad ile Şirin* adlı oyununu inceler. Uyanık (2009) *Dede Korkut Anlatıları*'nı metinlerarasılık açısından ele alırken, Korkmaz (2009) yazılı kültürü göz önünde bulundurarak "Kolsuz Hanım" adlı eserde metinlerarasılığın kullanımına odaklanır. Sözlü edebiyatta yöntemin yansımalarını irdelleyen çalışma Kurtuluş (2009) tarafından yürütülmüştür.

3. Metinlerarasılık Bağlamında 'Robenson' ve 'Ben Ölecek Adam Değilim' Şiiirlerinin Çözümlemesi

Bu çalışmada, şiiirlerine yaşama sevinci, ölüm, yalnızlık, çocukluk özlemi, yitik aşklar ve zaman zaman da yaşadığı buruklukları konu edinen Cahit Sıtkı Tarancı'nın iki şiiirinde yer alan metinlerarasılık ilişkisine dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, şairin kullandığı metinlerarasılık yöntemlerinden gönderge ve anıştırma izleksel açıdan ele alınırken, şiiirlerde kullanılan izleklere esin kaynağı olan ana-metinden yapılan dönüştürmeler üzerinde durulmaktadır. Böylece, şiiir çözümlemelerinde metinlerarasılığın bir yöntem olarak kullanımı da örneklenmektedir.

Şair, 1940 yılında kaleme aldığı "Robenson" adlı şiiirin tümünde ve 1942 yılında kaleme aldığı "Ben Ölecek Adam Değilim" adlı şiiirin ise 48 ve 49. dizelerinde İngiliz yazınının en tanınmış yapıtlarından biri olan Daniel Defoe'nun *Robenson Crusoe* adlı romanına "açık gönderge" yapar. Gönderge, "...yapıtın başlığını ya da yazarın adını anmakla yetinir. Gönderge, bir metinden alıntı yapmadan okuru doğrudan bir metne gönderir" (Aktulum, 1999: 109). "Ortakbirliktelik ilişkisi" açısından yapılan "açık", "alıntısız

göndergeyle”, okurun belleğinde Robenson çağrıştırılır ve Defoe’nun yaptığı bir “*ana-metin*” işlevi görür.

Okur Robenson başlığını görür görmez, imgeleminde bazı öncelemeler yapma olanağı bulur. “Robenson” sözcüğü “*açık gönderge*” olarak, şiirin içeriğini önceler. Dünya yazınında ıssız bir adada yirmi iki yıl gibi uzun bir süre tek başına yaşadığı için izleksel bağlamda “*yalnızlığın*” simgesi olarak kabul edilen Robenson ve şair arasında bir bağ kurulur. İki yapıt arasındaki yakınlık daha çok izlekseldir. “*İndirgeme*” yoluyla yalnızca ıssız ada izleğiyle bir benzeşim oluşturulur. Bu benzeşimin karşı anlamda kullanıldığı ilk dörtlükte ortaya çıkar. Böylece “*biçimsel bir dönüşüme*” uğrayan “*alt-metin*” anlamı da değişir (Aktulum, 1999:147).

1. *Robenson, akıllı Robenson’um,*
2. *Ne imreniyorum sana bilsen!*
3. *Göstersen adana giden yolu;*
4. *Başımı dinlemek istiyorum.*

İlk dizedeki “*açık gönderge*”ye, 3. dizedeki ada sözcüğü bir “*anıştırma*” olarak eşlik eder. “*Bu noktada, iki metin arasında bir “söyleşim”i gerektirir ve “örtülü söyleme eşanlamlıdır”*” (Aktulum, 2000: 61–68). Okurun belleğinde uyandırılan çağrışımla, Robenson ve ada sözcükleri birbirini tamamlar. Ancak burada, bu iki sözcük “*anlamsal dönüştürüm*”e uğrar. Robenson’un bir deniz kazası sonrasında tesadüfen düştüğü ıssız ada, Tarancı’nın şiirinde gidilmek için can atılan bir uzama dönüşür. Ayrıca, yalnızlığı çağrıştıran bu sözcükler, başlangıçta “*ana metin*”in aksine olumlu anlam yüklenir.

Şair, bu metinlerarası görünümle- “*açık gönderge*” ve “*anıştırma*”- “*ana-metin*”deki temel izlekleri, kendi durumunu daha da görünür kılmak amacıyla kullanır. Böylece, yalnızlığa duyduğu özlem ve içinde bulunduğu kalabalıktan kurtulma arzusunu açığa vurur. Birinci dizede Robenson’a seslenen şair, O’ndan düştüğü ıssız adanın sahibiymiş gibi söz ederek kılavuzu olmasını ister. Robenson’un uygarlığı yeniden kurduğu ada, şair için kaçışı, sığınmayı, sıkıntı ve dertlerden uzaklaşmayı ve dinginliği ifade eder. “*Başımı dinlemek istiyorum*” dizesi şairin içinde bulunduğu durumu sezindir. “*Ne imreniyorum sana bilsen!*” dizesiyle içinde bulunduğu çıkmazı dile getirir. Düşünce bağlamında da olsa Robenson’la yakınlaşır. Bir düşün başlangıcı olarak algılayabileceğimiz ilk dörtlükte kullanılan ünlem, şairin içinde bulunduğu ümitsizliğe ve çaresizliğe vurgu yapar. Robenson’a imrenmesine karşın, eyleme geçme ve düşlerini gerçekleştirme gücü yoktur; çünkü yaşadıklarından yılgın ve yorgun düşmüştür, bu yüzden de ıssız adada başını dinlemek istemektedir. Bir anlamda Robenson’a yapılan “*açık gönderge*”, şairin içinde bulunduğu psikolojik durumu okurun gözünde daha da bir anlaşılır kılar.

İkinci dörtlük, şairin Robenson’un adasına birlikte gitme düşününün açıldığı dize-lerden oluşur. Şairin en büyük arzusu bir an önce adaya ulaşmaktır. Yaşadığı ortamdan uzaklaşmak ve yalnız kalmak için ıssız adaya gitmek istese de çelişki ve korkuları vardır. Yalnız kalmayı düşlerken yanında Robenson’u da götürmek istemesi dikkat çekicidir.

5. *Ben gemi olurum, sen kaptan ol;*
6. *Yelken açarız bir sabah vakti.*
7. *Güneşte gölgemiz olur deniz.*
8. *Yolculuk! derken adamızdayız.*

Şairin adaya bir rehberle gitmek istemesinin temelinde, duyumsadığı korku vardır. Robenson’u kendisine yoldaş olarak seçmesi bir rastlantı değildir. Onu “*kaptan*” ve kendisini de “*gemi*” olarak tanımlarken, iç dünyasında büyüyen çaresizliği de dışa vurur. Nereye gideceğini, ne yapacağını bilemez; bu yüzden de kılavuza gereksinimi vardır, O da Robenson olacaktır. Robenson’un yaşamış olduğu deneyimler şairi cezbeder. İssiz adaya gittiğinde, Robenson yanındayken kendisini daha güvende duyumsayacaktır. Yola çıkma, uzaklaşma ve ıssız adaya varma isteği öylesine güçlüdür ki, kullanılan ikinci ünlem işaretiyle (*Yolculuk!*) yolculuğun süresi imgelemde kısaltılır. Bir acele, bir telaş söz konusudur. O ıssız adaya varmak güç değildir. Şairin Robenson’u seçmesinin bir başka nedeni de, kendisini yabancı duyumsadığı ortamdan uzaklaşırken, gideceği yeni ortama yabancı olmamaktır. O’nun deneyimlerinden yararlanmak işini kolaylaştıracaktır. Kendisini donanımlı duyumsamasına karşın, yanında Robenson’un olması duygusal düzlemde rahatlamasına olanak tanıyacaktır.

Burada, “*ana-metin*” *Robenson Crusoe*’dan bir “*dönüştürüm*” yapılır. Robenson Crusoe ıssız adaya kendi isteği dışında bir deniz kazası sonucu düşer ve yaşamda kalmak için uzun yıllar doğaya, vahşi hayvanlara ve içinde bulunduğu yalnızlığa yenik düşmemek için mücadele verir. Oysa şair, ıssız adaya kendi isteğiyle gitmeyi arzular. Robenson’un yaşadığı ıssız adayı yaşamak istediği uzam olarak sunar. Birinci dörtlükteki ‘*ben*’ ve ikinci dörtlükte yer alan “*yelken açarız*” ve “*adamızdayız*” sözcüklerindeki “*biz*” adlı şairin bu düşüncesini kesinler. Yalnız kalmak istese de, “*ben*” adlından “*biz*” adılina geçişle, üstü kapalı olarak yalnızlıktan korktuğunu bir kez daha sezinletir.

Üçüncü dörtlükte, metinlerarası ilişkiler çerçevesinde Robenson’un adasındaki vahşi doğa şiire taşınır.

9. *İsterdim tercümanım olasın,*
10. *Tanitasın beni balıklara.*
11. *Vahşi kuşlara ve çiçeklere;*
12. *Bizdendir diyenin benim için.*

Şair, doğaya ve doğal yaşama olan özlemini yoğun bir şekilde dizelerine taşırken yine Robenson’u ve adasını anırtır. “*Beni tanitasın balıklara/ Vahşi kuşlara ve çiçeklere*” derken imgeleminde adadadır. Böylece, metinlerarası bağlamda, doğayla bütünleşme isteği Robenson aracılığıyla ifade edilir. Başlangıçta Robenson’un çevresinde de yalnızca balıklar, kuşlar ve çiçekler vardır. Şair, ıssız adaya giden yolda önlemleri davranma adına yine Robenson’u kendisine “*rehber*” olarak seçer. Robenson’la kişi adlı “*sen*”

ile bir yakınlık kurulur. “*Bizdendir diyessin benim için*” derken Robenson’la ve adıyla özdeşleşir. İmgeleminde canlandırdığı dünyaya ait olma, oradakilerle bütünleşme düşüncesi bu dizede belirginleşir. İçinde yaşadığı dünyada bir yabancısıdır. Robenson’nun yalnızlıktan kurtulma arzusu ne kadar güçlüyse, şairin kalabalıktan uzaklaşma arzusu da o kadar güçlüdür. Metinlerarası gönderge karşıt bir anlam kazanır ve Robenson ve şairin yalnızlıkla ilgili düşünceleri “*değersel dönüşüm*” (Aktulum, 1999: 148) kapsamında değerlendirilebilir.

“*Ben*” adının egemen olduğu bir sonraki dörtlükte “*anametne*” yapılan göndergeler daha bir somutlaşır. Robenson’un günlük etkinlikleri sıralanır.

13. *Ağaca çıkmasını bilirim,*

14. *Tanırım meyvanın olmuşunu;*

15. *Taş kırmak da gelir elimizden,*

16. *Ateş yakmak da, aş pişirmek de.*

Düşün boyutları genişler ve şair artık adadadır. Robenson gibi ağaca çıkar; olmuş meyveyi tanır; taş kırar; ateş yakar ve aş pişirir. Tüm yeteneklerini ardı ardına sıralarken, ıssız adada yaşamak için gerekli yetilere sahip olduğunu vurgular. Romanda da Robenson’un günlük yaşamı aynı etkinliklerle doludur:

Evimi böylece kurup yerleştirdikten sonra ateş yakabilmek için bir ocak yapmak, biraz yakacak bulmak zorunluluğunu duydum. (...)

Su içtikten sonra, açlığımı gidersin diye ağzıma biraz tütün koydum, ağaca doğru gittim. Tırmandım, uyursam düşmeyeyim diye güzelce yerleşmeye çalıştım. (...)

Tüfeğimle dolaşmaya çıktım, ördeğe benzer iki kuş vurdum, etleri çok güzeldi. (...)

Ertesi gün ormanda aranırken, Brezilya’da sertliğinden dolayı demir ağacı denilen ya da ona benzer bir ağaç buldum. Büyük bir çabayla, nerdeyse baltamın ağzını bozarcasına bu ağaçtan bir parça keserek eve getirdim. (...) (Defoe, 1983, 84, 68, 94, 96)

Alıntılarda da görüldüğü gibi, şairin “*ateş yakmak*”, “*ağaca çıkmak*”, “*avlanmak*”, “*odun kesmek*” gibi günlük eylemleri sıralaması, yalnız kalma isteği altında yatan yaşama arzusunu sezindirir. Yaşamaktan vazgeçmediği açıktır. Günlük gereksinimlerini karşılamasına yardımcı olacak eylemleri göz ardı etmez. Böylece yaşamda kalma arzusu “*Ben Ölecek Adam Değilim*” şiirine zemin hazırlar. Yalnız yaşayabilmek için donanımlı olmanın ilk kural olduğunun bilincindedir, bu konudaki en deneyimli kişiye, Robenson’a gönderge yaparak bu düşüncesini güçlendirir. Toplumsal yaşamdan uzaklaşıp bireysel yaşama yönelirken Robenson’dan başkasına gönderme yapması düşünülemez.

Belleğinde uyanan düşsel uzama gidebilme umudu şiirin ilk dizelerinde daha belirgindir, ancak son dörtlükte algılanan “*telaş*”, yine içine düşülen umutsuzluğu görünür kılar. Umutsuzluk doruk noktasındadır.

17. *Robenson, hâlden bilir Robenson,*

18. *Adan hâlâ batmadıysa eğer,*

19. *Alıp götürsen beni oraya,*

20. *Deniz yolu kapanmadan evvel!*

Özlemi duyulan ve düşlenen böylesi bir yaşantının hala olası olup olmadığından emin değildir şair. Şiir boyunca ümit ve ümitsizlik izlekleri dönüşümlü olarak yinelenir. Robenson'a gönderge yapıldığı anlarda ümit ümitsizliği geride bırakır, ancak ümitsizliğin egemen olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çıkış yolu yoktur.

Ölüm izleği üzerinde yoğunlaşan “Ben Ölecek Adam Değilim” adlı ikinci şiirin 48 ve 49. dizelerinde yine yaşama, yaşama sıkı sıkıya sarılmaya ve Robenson'a “açık gönderge” vardır. Şiir boyunca kullanılan “deniz”, “gökyüzü”, “bulutlar”, “kuşlar”, “yemişler” “ağaçlar”, “yağmur”, “güneş”, “su”, “ekmek”, “akarsu” (Defoe, 1983, 127, 140, 128, 135, 136, 154-155, 127).

sözcükleri romanda da ağırlıklı olarak kullanılır. Tüm bu sözcükler, “kapalı bir gönderge” olarak Robinson Crusoe'nun uzamını çağırır. Böyle bir uzamı bırakmak ve ölmek güçtür. Robenson'un ıssız adada yaşamda kalması ve mücadele etmesi cesarettir, ölüme meydan okumaktır, yaşama sevincinin zaferidir bir anlamda. Robenson şaire cesaret verir.

İlk şiirde, şair insanlardan uzaklaşmak, yalnız kalmak ve başını dinlemek istemesine karşın, ikinci şiirde zaman zaman boşluğa düşüp yalnız kalmak istese de insanlardan ve yaşamaktan vaz geçemeyeceğini ifade eder. Yaşamak, yağmur, güneş, su ve deniz şairin tüm duyularına işlemiştir. Yalnızlık izleği yerini toplumsal yaşama bağlılığa ve yaşama sevincine bırakır. İkinci şiirin 48-49. dizelerinde Robenson'a yaptığı “açık gönderge” bir anlamda, ölüme meydan okumasına yardımcı olur. Robenson, Defoe'nun romanında insanın doğaya ve yalnızlığa karşı mücadelesinin simgesi, uygarlığı vahşi doğaya götüren kahraman olarak tanıtılırken, duyguları değişen şair O'nu içinde bulunduğu durumdan dolayı bir “garip” olarak betimler.

46. *Yanımdan geçenler olmalı,*

47. *Selâm almalıyım;*

48. *Robenson'u düşünmeliyim,*

49. *Garipliğini:*

50. *Şükretmeliyim,*

51. *İnsanlar arasında olduğuma*

Burada da yine bir “değersel dönüşüm” söz konusudur. Çünkü birinci şiirdeki “eylemler, tutumlar, duygular, nitelemeler dizisi” yıkılır (Aktulum, 1999: 148).

4. Sonuç

Yukarıdaki çözümlenmelerde gösterildiği gibi, okur iki yıl arayla kaleme alınan “Robenson” ve “Ben Ölecek Adam Değilim” adlı şiirleri metinlerarasılıktan yola çıkarak, “*okur merkezli bir okuma*”yla romanla karşılaştırır, “*açık gönderge*”lerin karşıt anlamlarda kullanıldığını gözlemler ve Tarancı’nın ruhsal durumunu daha iyi anlar. Yapılan göndermeler ve kullanım amaçları şairin yaşadığı gelgitlere dikkat çeker. Göndergelerin karşıt anlamlarda kullanılması, şairin iç dünyasını ve yaşadığı kararsızlığı açılar. Çünkü bir yandan yalnızlığa özenenlerin yüceltiği, diğer yandan da toplum içinde yaşayanların acıdığı bir bireydir Robenson. Metinlerarası bağlamda, Robenson şairin ruhsal durumunun somut ifadesi olur. Yalnız kalmayı düşleyen, ancak yalnız kalmaktan ve bu yaşamdan kopmaktan korkan Tarancı’yı en iyi Robenson anlayacaktır, “*halden bilir Robenson*”.

Bu bağlamda metinlerarasılık, şiirlerde yer alan derin yapıların ya da açık/kapalı göndergelerin anlamlandırılmasına olanak tanır. Birden fazla metnin aynı anda algılanması, okurun metne olan ilgisinin ve duyarlılığının artmasına ve ufkunun genişlemesine yardımcı olur.

Ekler:

1. Ek

ROBENSON

1. Robenson, akıllı Robenson’um,
2. Ne imreniyorum sana bilsen!
3. Göstersen adana giden yolu;
4. Başımı dinlemek istiyorum.
5. Ben gemi olurum, sen kaptan ol;
6. Yelken açarız bir sabah vakti.
7. Güneşte gölgemiz olur deniz.
8. Yolculuk! derken adamızdayız.
9. İsterdim tercümanım olasın,
10. Tanıtasın beni balıklara.
11. Vahşi kuşlara ve çiçeklere;
12. Bizdendir diyessin benim için.
13. Ağaca çıkmasını bilirim,
14. Tanırım meyvanın olmuşunu;
15. Taş kırmak da gelir elimizden,
16. Ateş yakmak da, aş pişirmek de.
17. Robenson, hâlden bilir Robenson,
18. Adan hâlâ batmadıysa eğer,

19. Alıp götürsen beni oraya,
20. Deniz yolu kapanmadan evvel!

2. Ek

BEN ÖLECEK ADAM DEĞİLİM

1. Kapımı çalıp durma ölüm,
2. Açmam;
3. Ben ölecek adam değilim.
4. Alıştım bir kere gökyüzüne;
5. Bunca yıllık yoldaşımdır bulutlar.
6. Sıkılırım,
7. Kuşlar cıvıdamasa dallarında,
8. Yemişlerine doymadığım ağaçların,
9. Yağmur mu yağıyor,
10. Güneş mi var,
11. Farketmeliyim
12. Baktığım pencereden.
13. Deniz görünmeli çıksam balkona.
14. Tamamlamalı manzarayı
15. Karlı dağlarla sürülmüş tarlalar.
16. Ekmekten olamam doğrusu,
17. Nimet bildiğim;
18. Sudan geçemem,
19. Tuzludur teneffüs ettiğim hava.
20. Ya nasıl dururum olduğum yerde,
21. Öyle upuzun yatmış,
22. İki elim yanıma getirilmiş,
23. Hareketsiz,
24. Sükûta râmolmuş;
25. Sanki devrilmiş bir heykel?
26. Ellerim ne der sonra bana?
27. Soğumuş kalbime ne cevap veririm?
28. Utanmaz mıyım ayaklarımdan?
29. Kalkmalıyım,
30. Dolaşmalıyım,
31. Sokaklarda, parklarda.

32. El sallamalıyım
33. Giden trenlere,
34. Kalkan vapurlara.
35. Bilmeliyim,
36. Gölğelerin boyundan,
37. Saatin kaç olduğunu...
38. İslık çalmalıyım.
39. Türkü söylemeliyim
40. Yol boyunca,
41. Keyfımden ya hüznümden.
42. Geçmiş günleri hatırlamalıyım,
43. Dalıp dalıp akarsuya,
44. Hayaller kurmalıyım,
45. Güzel geleceğe dair.
46. Yanımdan geçenler olmalı,
47. Selâm almalıyım;
48. Robenson'u düşünmeliyim,
49. Garipliğini:
50. Şükretmeliyim
51. İnsanlar arasında olduğuma.
52. Nedir ki eninde sonunda ölüm?
53. Ayrı düşmek değil mi aşinalardan?
54. Kapımı çalıp durma ölüm,
55. Açmam;
56. Ben ölecek adam değilim.

KAYNAKÇA:

- Aktulum, Kubilay. *Metinlerarası İlişkiler*. Öteki Yayınevi, Ankara, 1999.
- Aktulum, Kubilay. *Parçalılık/Metinlerarasılık*. Öteki Yayınevi, Ankara, 2004.
- Aktulum, Kubilay. *Parçalılık/Süreksizlik/Kopukluk*. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, 2008, 1-14.
- Aktulum, Kubilay. *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*. Kanguru Yayınları, Ankara, 2011.
- Aktulum, Kubilay. "Bir Ana-metin olarak Nasreddin Hoca Hikayeleri Üzerine Kimi Dönüştürmeler", *Milli Folklor*, 91, 12, 2011b, 12-24.
- Aktulum, Kubilay. *Folklor ve Metinlerarasılık*, Çizgi Yayınevi, Konya, 2013.
- Allen, Graham. *Intertextuality*. Routledge: Londra, 2005.

- Baktin, Mikail. Text. *Encyclopedie Universalis*. 1973.
- Baktin, Mikail. *Esthétique et Théorie du Roman*, Traduit du Russe par Daria Olivier, Gallimard, Paris, 1978.
- Baktin, Mikail. *Karnavaldan Romana: Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar*: (Çeviren: Cem Soydemir, Derleyen ve Önsöz: Sibel Irzık), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014 (İkinci baskı).
- Bektaş, Nur. Toplumcu Gerçekçilik Bağlamında Nazım Hikmet'in "Ferhad İle Şirin" Oyununa Metinlerarası Bir Bakış. *Millî Folklor*, 83, 11, 2009, 41-47.
- Defoe, Daniel. *Robinson Crusoe*, Çev. Akşit Göktürk, Can Yay. İstanbul, 1983.
- Ekiz, Tevfik, Alımlama Estetiği mi Metinlerarasılık mı? *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47, 2, 2007, 119-127.
- Gökalp-Alpaslan, G. Gonca. *Metinlerarası İlişkiler ve Gılgamış Destanının Çağdaş Yorumları*. Multilingual: İstanbul, 2007.
- Gökalp-Alpaslan, G. Gonca. "Metinlerarası İlişkiler Işığında Cemal Süreya Şiirinin Bileşenleri", *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/1-1, Kış, 2009, 435- 463.
- Gündoğdu, Ayşe Eda. "Metinlerarasılık Bağlamında Tahsin Yücel'in 'Yalan' Adlı Romanı" *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7/4, Sonbahar, 2012,1893-1903.
- Holquist, Michael. *Dialogism: Bakhtin and his World*, Routledge, Londra ve New York, 2004.
- Kılınç, Aziz. Metinlerarası "İlişkiler Bağlamında Ömer Seyfettin'in Halk anlatı Kaynaklı Hikâyeleri", *1. Ömer Seyfettin Sempozyumu'nda sunulan bildiri*. 2007. Balıkesir.
- Kıran, Zeynel ve Kıran (Eziler), Ayşe, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Korkmaz, Ramazan, *İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*, Akçağ, Ankara, 2002.
- Korkmaz, Nurseli Gamze. "Kolsuz Hanım" Üzerine Yazılı Kültür ve Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Bir Çalışma, *Millî Folklor*, 83, 11, 2009, 54-61.
- Kurtuluş, Meriç. Ağrıdağı Efsanesinden Sözlü Edebiyata "Metinlerarası" Bir Yolculuk, *Millî Folklor*, 83, 11, 2009, 70-78.
- Özay, Yeliz. "Metinlerarasılık ve Türk Halk Hikâyelerinde Ana-Metinsel Dönüşümler", *Millî Folklor*, 83, 11, 2009, 6-18.
- Rifat, Mehmet ve Rifat, Sema, *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları: 2. Temel Metinler*, *Cogito*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Şerefioğlu, Zeynep Kevser. "Atlansoy'un "Su Burcu"nda Metinlerarasılık", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1, 2013, 307-344.
- Tarancı, Cahit Sıtkı, *Otuz Beş Yaş*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1948.
- Türkdoğan, Melike. "Rasim Özdenören'in "Kuyu" Öyküsünde Metinlerarası İlişkiler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 35, 2007, 167-189.
- Uyanık, Seda. Dede Korkut Anlatmalarında Metinlerarası Söylem, *Millî Folklor*, 83, 11, 2009, 41-47.

Öz

CAHİT SITKI TARANCI'NIN 'ROBENSON' VE 'BEN ÖLECEK ADAM DEĞİLİM'
ŞİİRLERİNDE METİNLERARASILIK

Yazınsal metinler, resim ve müzikten mimariye geniş bir yelpazeye yayılan yapıtların çözümlemesinde kullanılan metinlerarasılık, bir yapıtta daha önceki yapıtlardan alıntı, parça, taklit veya izler bulma anlamına gelir. Metinlerarasılığa dayanan bir çözümleme, yapıtın öncülleriyle karşılaştırılmasına olanak tanıyarak, metinde kodlanmış zengin mesajları açığa çıkarmaya yardımcı olur. Bu noktadan hareketle bu çalışma, Cahit Sıtkı Tarancı'nın, 'Robenson' ve 'Ben Ölecek Adam Değilim', adlı şiirlerini metinlerarasılık bağlamında incelemektedir. Çalışmanın amacı metinlerarasılığın şiir çözümlemelerine katacağı yorum ve yöntem zenginliğini gözler önüne sermektir. Bu iki şiir bağlamında şiirlerde kullanılan metinlerarasılık yöntemlerinden *gönderge* ve *anıştırma* üzerinde durulmakta, ilkinde esin kaynağı olan ve sonrakinde bahsedilen Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* adlı romanından yapılan dönüştürmelere dikkat çekilmektedir.

Anahtar sözcükler: Metinlerarasılık, Cahit Sıtkı Tarancı, *Robinson Crusoe*, gönderge, anıştırma

Abstract

INTERTEXTUALITY IN CAHİT SITKI'S POEMS "ROBENSON" AND "I AM NOT A
MAN WHO WILL DIE"

Intertextuality used in the analysis of various works ranging from the literary texts, painting and music to architecture means to find extracts, pieces, imitations or marks from the previous works in a text. An analysis depending on intertextuality gives opportunity for comparing and contrasting the text with its predecessors and reveals the rich messages coded in the text. From this point of view, this study examines two poems 'Robenson' and 'Ben Ölecek Adam Değilim' (I am not a person who will die) written by Cahit Sıtkı Tarancı, in view of intertextuality. The aim of the study is to display the wealth of interpretation and the method intertextuality may contribute to the poem analysis. In the context of these two poems, the intertextuality ways *reference* and *allusion* used in the poems are tackled and the attention is drawn to the transformations made from the novel *Robinson Crusoe* written by Daniel Defoe which is the inspiration source of the former and mentioned in the latter.

Keywords: Intertextuality, Cahit Sıtkı Tarancı, *Robinson Crusoe*, transformation, allusion